

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KAVRAMI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE DAYANAKLARI*

Prof. Dr. Murat ŞEN**

ÖZ

İş sağlığı ve güvenliği, işyerlerinde işin yürütümü nedeniyle oluşabilecek tehlike ve riski ortadan kaldırmayı veya azaltmayı, çalışanların sağlığını bedensel ve ruhsal yönden en üst düzeyde tutmayı amaç edinen önleme ve koruma nitelikli sistemli bilimsel çalışmalardır.

Tarihsel süreç içerisinde, öncelikle işçinin sağlığı üzerine odaklanılmış, sağlığa zararı olabilecek her türlü tehlike ve risk önlenmeye çalışılmıştır. İş güvenliği kavramının ortaya çıkışı ise daha sonralara rastlar. Sanayi devrimiyle birlikte çalışanların çoğalması, tehlikelerin artması iş sağlığı ve güvenliği alanının gelişmesine zemin hazırlamıştır.

İş sağlığı ve güvenliği alanında ILO normları başta olmak üzere, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin ilgili hükümleri ve "*İşte Çalışanların Sağlık ve Güvenliklerini İyileştirmeye Yönelik Tedbirler Alınmasına İlişkin 12.06.1989 tarihli ve 89/391/EEC Sayılı Konsey Direktifi*" başta olmak üzere Avrupa Birliği normları uluslararası kaynaklar arasında bulunmaktadır. 1982 Anayasası, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ise en temel ulusal kaynaklar arasında yer alır.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı ve Güvenliği, Kavram, Tarihçe, Yasal Dayanak.

CONCEPT OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY, ITS HISTORICAL DEVELOPMENT AND GROUNDS

ABSTRACT

Occupational health and safety, which aims to reduce or remove the hazards and risks that may occur due to work done in the workplace, to keep

* Makale Geliş Tarihi: 10.08.2015 - Makale Kabul Tarihi: 25.08.2015.

** Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Öğretim Üyesi, e- posta: muratsen@meliksah.edu.tr

the health of workers at highest level in terms of physical and psychological aspects are systematic scientific studies which have the characteristics of protection and prevention.

In historical process, the health of the worker was focused primarily, and every kind of danger and risk which may be harmful to health was tried to be prevented. The emergence of the concept of work safety coincides with the later. With the industrial revolution, the increase of workers and the danger paved the development of occupational health and safety.

In the Occupational health and security field, particularly ILO norms, and UN Universal Declaration of Human Rights and the relevant provisions, and "Council Directive of 12 June 1989 on the introduction of measures to encourage improvements in the safety and health of workers at work (89/391/EEC)" are among the international sources. 1982 Constitution, the Turkish Obligations Code no. 6098, and Occupational Health and Safety Law no. 6331 are among the most fundamental national sources.

Keywords: Occupational Health and Safety, Concept, History, Legal Basis.

GİRİŞ

İş, sağlık ve güvenlik sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşan iş sağlığı ve güvenliği kavramı, çalışma hayatının tehlike ve risklerine karşı özellikle çalışanı koruma düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. İş (çalışma) hayatı açısından "sağlık" ve "güvenlik" kavramları, birbirini tamamlayan kavramlardır. İlk bakışta sağlık kavramı, hastalıktan; güvenlik kavramı ise tehlike, risk ve kazadan uzak kalmayı çağrıştırdığı için, iş sağlığı ve güvenliğinin çalışanı meslek hastalıkları ile iş kazalarından korumayı amaçladığı söylenebilir.

İnsan hayatına ve sağlığına etkisi önemli bir oran teşkil eden iş kazaları ve meslek hastalıkları iş gücü kayıplarına neden olan, produktivite sorunu oluşturan, maliyetleri artıran, işverenlere ek külfetler getiren¹ istenmeyen olaylardır. Yapılan araştırmalar iş sağlığı ve güvenliği (İSG) anlayışının doğru anlaşılıp uygulanması halinde iş kazalarının %98'inin, meslek hastalıklarının da %100'ünün önlenebileceğini göstermektedir². Bu nedenle İSG'nin doğru anlaşılması önem taşımaktadır.

Bu çalışmada iş sağlığı ve iş güvenliği kavramları, tarihçesi ve bu kavramların ortaya çıkışından sonra nasıl bir içerik kazandığı ile uluslararası ve ulusal kaynaklardaki temelleri üzerinde durulacaktır.

I. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KAVRAMI

A. Terim

Sözlükte "iş", bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma³; "sağlık", bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıh-

¹ Alp **Esın**, Yeni Mevzuatın Işığında İş Sağlığı ve Güvenliği, Açıklama Yorum Uygulama, TKKOB Yayın No: MMO/363/2, Ankara 2006, s.20-22; Lütfi **İnciroğlu**, İş Sağlığı ve Güvenliği'nde İşçi ve İşverenin Hukuki ve Cezai Sorumlulukları, 2. B., Legal Yayıncılık, İstanbul 2008, s.6; ILO'ya göre gelişmekte olan ülkelerin iş kazaları ve meslek hastalıkları maliyetleri, GSYİH'nin yüzde 4'ü tutarındadır. Türkiye'nin 2011 yılı GSYİH'si içinde iş kazaları ve meslek hastalıklarının maliyetinin 34 milyar TL olduğu tahmin edilmektedir. <http://www.mmo.org.tr/etkinlikler/isag/>, e.t. 20.05.2015.

² Murat **Demir** (Ed.), İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Koşusu, İstanbul 2013, s.14-15.

³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c713d81a0eb0.22414329, e.t. 30.05.2015.

hat, afiyet⁴; "güvenlik" ise, toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet⁵ anlamlarına gelen sözcüklerdir.

İş (çalışma), bilinçle yapılan insana özgü bir emek harcama değeridir ve insanlık tarihi ile başlayan bir faaliyettir. İnsanoğlu, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşamını devam ettirmek için ilk zamanlardan itibaren güç harcayarak bir etkinlikte bulunmuş, bu da sağlık ve güvenlik sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Sağlık ve güvenlik kavramları ise, çalışanların bedensel, ruhsal ve sosyal anlamda bütünlüğünün korunmasının yanı sıra sağlık ve güvenliğini cazip ve konforlu hale getirmeyi de amaçlar. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Anayasası'na göre de sağlık kavramı, sözü edilen hususların yanı sıra organizmanın yaşadığı çevreye uyumunu ve bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik durumunu anlatır⁶. Bir hedef ortaya koyan bu tanım açısından bu hedefe ulaşmada, kişinin yaşadığı ve özellikle çalıştığı ortamın büyük önem taşıdığı açıktır⁷.

Burada, kazalara yol açması, sağlığı ve güvenliği olumsuz yönde etkilemesi bakımından birbiriyle ilişkili olan hatta kimi zaman aynı anlamda kullanılan tehlike ve risk kavramlarına değinmekte yarar vardır.

Tehlike "*İşyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek, çalışanı veya işyerini etkileyebilecek zarar veya hasar verme potansiyelini*" (İSGK.m.3/p) anlatmakta iken; risk, "*Tehlikeden kaynaklanacak kayıp, yaralanma ya da başka zararlı sonuç meydana gelme ihtimalini*" (İSGK.m. 3/o) ifade etmektedir. Örneğin, işyerinde gürültü olması bir tehlikedir yani bir risk faktörüdür. Bu tehlike, işitme kaybına, hastalığa, dikkatsizliğe ve kazaya neden olabilir. Bu tehlikeden zararlı bir sonucun örneğin işitme kaybının ortaya çıkma ihtimali ise risk olarak nitelendirilir. Bu açıdan bakıldığında, iş sağlığı açısından tehlike; iş güvenliği açısından ise risk kavramları ayrı bir önem taşır. Sözü edilen boyutuyla risk, öğrenilebilir, analiz edilebilir, azaltılabilir, kontrol edilebilir ve yöne-

⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c713ddd5a31.26619469, e.t. 30.05.2015.

⁵ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c714a66f0ea2.72453918, e.t. 30.05.2015.

⁶ <http://www.who.int/about/mission/en/>, E.T. 23.05.2015; Tunç **Demirbilek**, İş Güvenliği Kültürü, Legal Yayıncılık, İzmir 2005, s.7; Vedat **Laçiner**, Teknik ve Tıbbi İş Güvenliğinin Hukusal Boyutu, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013, s.25.

⁷ A. Murat **Demircioğlu**, "Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye'de İşçi Sağlığı ve İşyeri Hekimliği", Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, C. 4, S. 2, Haziran 1997, s.193

tilebilir. Bu nedenle de risk değerlendirmesi yapılmasına imkan sağlar. Böylelikle tüm proseslerde, riskin büyüklüğünü tahmin etmek ve riske tahammül edilip edilemeyeceğine karar vermek mümkün hale gelir⁸.

B. Tarihsel Gelişim

İşçi sağlığı ve iş güvenliği, insanlık tarihi ile başlayan geçmişe sahip bir alandır. Eski Mısır'da M.Ö. 2600'lü yılların ortalarında insanların çalıştıkları iş ile yaşadıkları sağlık problemleri arasındaki ilişkiye değinen ilk kişi mimar, mühendis, hekim ve rahip olan İmhotep olmuştur⁹. İyi bir hekim ve aynı zamanda ilk yapılan basamaklı piramidin mimarı olan İmhotep, tıbbın babası olarak kabul edilen Hipokrat'dan yüzyıllar önce modern tıbbı kullanmış, mezarı hala bulunamamış olmasına rağmen tedavilerinde revir olarak kullandığı oda bulunmuş ve modern tıbbı kullandığı bu yolla kanıtlanmıştır. İmhotep piramitlerin yapımı sırasında meydana gelen kazalarda çok sayıda kişinin öldüğü ve çalışanlarda sıklıkla bel sorunları görüldüğü yönünde tespitlerde bulunmuştur.

M.Ö. 2000'li yıllarda Babil İmparatorluğu'nun kurucusu Hammurabi'nin oluşturduğu Hammurabi Kanunlarında iş güvenliğine ilişkin hükümlerin bulunduğu ifade edilmiş, inşaatların güvenlik tedbirlerine uymadan yapılması halinde bir takım yaptırımlar öngörülmüştür¹⁰.

⁸ Bkz. **Demirbilek**, s.13-15.

⁹ <http://uzmaniye.biz/is-sagligi-ve-guvenligi/genel-bilgiler/isg-gelisim-sureci.html>, e.t. 30.05.2015; İmhotep (MÖ.2667-MÖ.2648), Antik Mısır'da mimar, yazar, hekim, mucit, mühendis, heykeltıraş, astronom ve firavun Djoser'in veziri olan efsanevi kişi. İmhotep, çağının en büyük dehalarından biridir; bilimsel bilgileri yenileyip zenginleştiren bazı hekimlik ve astronomi incelemelerinin yer aldığı Ahlak Bilgilerinin yazarıdır. Bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0mhotep>, e.t. 30.05.2015.

¹⁰ "Bir müteahhidin sağlam yapmadığı bir binanın çökmesi sonucunda, eğer bina sahibi hayatını kaybederse, müteahhit ölüm cezasına çarptırılır. Eğer bina sahibinin oğlu hayatını kaybetmişse, müteahhidin oğlu ölüm cezasına çarptırılır. Eğer bina sahibinin kölesi hayatını kaybetmişse, müteahhit aynı değerinde bir köleyi bina sahibine verir. Eğer bina sahibinin malları hasar görmüşse, müteahhit binayı yeniden yapacağı gibi, bina sahibinin tüm zarar ve ziyanını da karşılayacaktır. Bir binanın inşaat kurallarına uyulmadan yapılan bir duvarı yıkılırsa, müteahhit tüm masrafları kendisine ait olmak üzere o duvarı sağlamlaştırmak zorundadır." <http://akademik.maltepe.edu.tr/~canunen/INS%20222%20-%20Is%20Guvenligi%20Yonetimi/2-IS-SAGLIGI-ve-GUVENLIGININ-KAVRAM-ve-KURALLARININ-GELISIMI.pdf>; İknur **Kılıç**, İş Sağlığı ve Güvenliği, Bursa 2014, s.28; Teoman **Akpınar**, İş Sağlığı ve İş Güvenliği, 2. B., Bursa 2014, s.2-3; <http://akademik.maltepe.edu.tr/~canunen/INS%20222%20-%20Is%20Guvenligi%20Yonetimi/2-IS-SAGLIGI-ve-GUVENLIGININ-KAVRAM-ve-KURALLARININ-GELISIMI.pdf>, s.4-5, e.t. 30.05.2015.

Antik Yunan'da işçi sağlığına yönelik olarak bir takım tedbirlerin alındığı bilinmektedir. Örneğin modern tıbbın babası olarak anılan Hipokrat (M.Ö. 460-370), "Corpus Hippocraticum" (Hipokrat'ın Toplu Yapıtları) adlı kitapta ilk defa meslek hastalığına sebep olabilecek maddelerin varlığından söz etmiş; kurşunun insan sağlığı üzerindeki etkileri ve madenlerde çalışanların kurşun zehirlenmeleri hakkında değerlendirmeler yapmıştır.

Romalı Plinius (MS 23-79) insanlık tarihinin ilk ansiklopedisi sayılan "Doğa tarihi" (Naturalis Historia) adlı 37 kitaptan oluşan yapıtında tozlu yerlerde çalışmanın riskleri yanında, kurşun ve kükürdün zehirli etkilerini de belirlemiş, kişisel korunma aracı kabul edilen deri maskelerini yapmıştır. M.S. 2. yüzyılda, Yunanlı doktor Galen, kurşun zehirlenmelerinin patolojisini ve bakır ocaklarındaki asit buharlarının zararlarını incelemiştir. Orta çağda bilimle birlikte bu tür çalışmalar da durmuş, Rönesans ise meslek hastalıkları ile ilgili çalışmaların devam ettiği bir dönem olmuştur¹¹.

Alman hekim Paracelsus (1493-1541) maden işletmelerinde hekim olarak çalışmış, dünyanın ilk işyeri hekimliği kitabı olan "Madenlerde Morbidite" (De Morbis Metallicis) adlı eseri yazmıştır. Madencilerde akciğerde görülen hastalık belirtilerini tanımlamış, zehirlerin kimyasal yapıları, doz ve organizma arasındaki ilişkiyi saptayıcı önemli çalışmalar yapmış, ayrıca madenlerde çalışanlarda görülen kurşun ve civa zehirlenmelerinden de bahsetmiştir.

İş sağlığı kavramının kurucusu olarak tanınan İtalyan tıp profesörü Bernardino Ramazzini (1633-1714) ise, hastalarına mesleklerini ve ayrıntılı çalışma öykülerini sorması ile "çalışılan iş-sağlık" ilişkisini tespitte çalışmıştır. "Çalışanların Hastalıkları" (De Morbis Artificum Diatriba) adlı kitabında meslek hastalıklarını sistematik olarak ele almış, sağlık riskleri arasında kimyasal maddeler, tozlu ortamlar, ağır metaller, tekrarlanan ve şiddetli hareketler, hatalı duruşlar ve hastalık yapıcı ajanlara değinmiştir.

1700'lü yılların ikinci yarısında buhar makinelerinin keşfi ile fabrikalar kurulmaya başlanmış, fabrika sayısındaki hızlı artış sonrasında eskiden tarım alanında çalışan birçok kişi fabrikalarda çalışmaya başlamıştır. Sanayileşme ile birlikte sanayi bölgelerine olan yoğun göçler, sağlıksız koşullarda barınmayı beraberinde getirmiş ve kötü koşullar, yetersiz beslenme, uzun süre

¹¹ Akpınar, s.3-5; Kılış, s.28-29; Şerif Çetindağ, "İş Sağlığı ve Güvenliği'nin Tarihsel Gelişimi ve Mevzuattaki Güncel Durum", <http://www.toprakisveren.org.tr/2010-86-serifcetindag.pdf>, s.1, e.t. 30.05.2015.

çalışma ve aşırı yorgunluk ile olumsuz çevre koşullarının bir araya gelmesi salgın hastalıkları, çalışanların sağlıklarının bozulmasını, sakatlıkları ve ölümleri kaçınılmaz kılmıştır. Bu süreç iş sağlığı ve güvenliği sorunlarının toplumsal bir sorun olarak insanların ilgisini çekmesine yol açmıştır.

Sanayinin gelişimine paralel olarak sanayi ülkeleri kısa sürede yasal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. 1746 yılında ilk kişisel koruyucu donanım olarak Goldschmied tarafından dikiş dikenlerin parmağına iğne batmasını önlemek amacıyla yüksük icat edilmiştir. 1970 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde "Occupational Safety and Health Act" (OSHA) adıyla ilk bağımsız İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1972 yılında Almanya'da (Dortmund'da) İş Sağlığı ve Güvenliği ve Kaza Araştırma Merkezi (Bundesanstalt für Arbeitsschutz und Unfallforschung-BAU) kurulmuş; 1973 yılında da iş sağlığı ve güvenliği alanında, işyeri hekimi ve işyeri güvenlik elemanı istihdamı zorunluluğu getiren genelge kabul edilmiştir. 1974 yılında ise İngiltere'de "Health and Safety at Work Act" adlı bağımsız iş sağlığı ve güvenliği kanunu yayımlanmıştır. 7 Ağustos 1996 tarihinde ise Almanya'da İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (Arbeitsschutzgesetz-ArbSchG) kabul edilmiştir¹⁷.

Çalışma hayatındaki gelişmelerin oluşturduğu sağlık ve güvenliğe ilişkin sorunların çözümü, iş sağlığı ve güvenliği alanının gelişimini sağlamıştır. Bu bağlamda iş sağlığı ve güvenliği konusunda etkili faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO) (1919), Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) (1946) ve Avrupa Komisyonu İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (European Agency for Safety and Health at Work-OSHA) (2062/1994, 1643/1995, 1654/2003) bunlardan ilk olarak sayılması gerekenlerdendir.

İş sağlığı ve güvenliği alanı, iş sağlığı ve iş güvenliği kavramlarının birleşiminden oluşmaktadır. Bu kavramları ayrı başlıklar altında ele almakta yarar vardır.

C. İş Sağlığı Kavramı

Yakın zamanlara kadar iş sağlığı kavramı yerine "işçi sağlığı" kavramı kullanılmış, bununla çalışanın sağlığının ön planda tutulması, iyilik halinin

¹⁷ Fazıl Aydın (Ed.), Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği, ÇSGB Yayın No: 11, Ankara 2014, s.4041; <https://www.mess.org.tr/content/Belirli%20sureli%20ve%20gecici%20istihdamda%20calisanlarin%20is%20guvenligi%20ve%20sagligina%20iliskin%20AB%20Uygulama%20Raporu%202011.pdf>, e.t.30.05.2015.

sürdürülmesi amaçlanmıştır. Sağlık, bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olmasını ve vücut esenliğini anlattığına göre, işçi sağlığı kavramı, işçinin beden, ruh ve sosyal yönden iyilik durumunun sürdürülmesini sağlayan bir amaç taşımıştır.

Zamanla kavram, sadece işçinin sağlığını değil, işçi dışındaki diğer kişilerin de sağlığını korumayı amaçlayan bir genişliğe kavuşmuştur. Böylece sadece işçi değil, memur ve diğer çalışan kesimin yanı sıra, bunlar dışında o işyerinde çalışmayan ancak o işyeriyle bir şekilde etkileşim halinde bulunan müşteri ve diğer sosyal çevreyi de içine alan bir kapsama ulaşmıştır.

Bu durum dar anlamda ve geniş anlamda iş sağlığı kavramını da beraberinde getirmiştir. Dar anlamda iş sağlığı, sadece işyeri ile sınırlı olarak işin yapılması sırasında işçilerin (çalışanların) karşılaştıkları bütün riskleri ortadan kaldırmayı veya azaltmayı amaçlayan sistemli çalışmalar olarak belirtilirken; geniş anlamda iş sağlığı, işyeri ve çalışan ile sınırlı kalmaksızın bir işletmenin faaliyetlerinden etkilenen sosyal kesimin tamamını da kapsamına alan bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda çalışanların, ziyaretçilerin, müşterilerin ve halkın sağlığına etki eden tehlikelerin ve tehlikeleri doğuran etkenlerin ortadan kaldırılması veya azaltılması çalışmaları geniş anlamda iş sağlığı kavramı içinde yer almıştır¹³. Ancak, bu ayırımın işçi sağlığı kavramının kullanıldığı dönemde, işçilerin dışındaki bireylerin de sağlığının korunması açısından yapılmış bir ayırım olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle iş sağlığı kavramına geçildiği bu zaman diliminde dar ve geniş anlamda iş sağlığı ayırımına gerek bulunmadığını, iş sağlığı kavramının bu amacı gerçekleştirdiğini belirtmekte yarar vardır.

Günümüzde "işçi sağlığı" kavramından "iş sağlığı" kavramına geçilmesiyle birlikte işçinin sağlığının ikinci plana atılıp emeğinin korunduğu, işin kendisinin özne olduğu ileri sürülse de¹⁴; İSG'deki asıl amacın, dar kapsamlı işçi sağlığı önlemleri yerine, işi sağlıklı bir zemine oturtturarak çalışanın yanı sıra işyeri içi ve dışındaki her türlü konunun kapsam içine sokularak işyerini ve çevresini de korumak ve bu yolla daha geniş bir koruma sağlamak olduğu açıktır¹⁵.

¹³ Kılıç, s.5.

¹⁴ Oğuz Topak, "İşçiden İş Kavramına Geçiş ve Değişikliğin Gizli İdeolojisi", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Türk Tabipler Birliği Yayını, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, s.7.

¹⁵ Kılıç, s.4.

Uzun zaman Fransız Hukukunda "iş hijyeni" olarak anılan ve işçi sağlığı kavramını da kapsayan iş sağlığı kavramı, her meslek açısından çalışanların ve onun sosyal çevresinin bedensel, ruhsal ve sosyal yönden iyilik hallerinin en üstün düzeyde tutulmasını, sürdürülmesini ve geliştirilmesini, işten dolayı oluşabilecek hastalık ve sakatlıklara karşı korunmasını ifade etmektedir¹⁶. Dolayısıyla çalışanlarla birlikte çalışanın zarar görmesinden etkilenen onun sosyal çevresini, işletmenin ilgili olduğu tüm çevreyi ve toplumu da kapsayan bir genişliğe kavuşmuştur¹⁷. Gerçekten işyerlerinde meydana gelen bir patlamanın herhangi bir çalışanın zarar görmediği, etkilenmediği bir sonuç doğurması halinde dahi endüstriyel kaza nitelikli bu olayın, işletmeye, yakın çevreye ve çevredeki insanlara yönelik oluşturacağı kayıp ve zararlar iş sağlığı kapsamında değerlendirilmektedir¹⁸.

Şu halde, daha kısa bir ifadeyle söylemek gerekirse, iş sağlığı işyerinde yürütülen faaliyet kaynaklı sağlığı tehdit eden tehlikelere karşı alınması gereken sağlık kurallarını belirleyen çalışmalardır¹⁹. Bu bağlamda iş sağlığına ilişkin önlemler, aydınlatmaya ilişkin sağlık koşulları, ısıtmaya ilişkin sağlık koşulları, havalandırmaya ilişkin sağlık koşulları, gürültüye ilişkin sağlık koşulları, temizliğe ilişkin sağlık koşulları ve sağlık muayeneleri (İSGK.m.15) gibi başlıklar altında ele alınabilecek hususları içermektedir²⁰.

Görüldüğü üzere, önce işçi sağlığı kavramı ortaya çıkmış, zaman içerisinde iş sağlığı haline dönüşmüştür. 1475 sayılı İş Kanunu²¹ işçi sağlığını baz almışken, 4857 sayılı İş Kanunu²² iş sağlığını hareket noktası olarak kabul etmiştir.

¹⁶ A. Murat **Demircioğlu/Tankut Centel**, İş Hukuku, 18. B., Beta Yayın No: 2926, İstanbul 2015, s.145-146; Aydın **Başbuğ**, İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, Ankara 2013, s.16-17; Erdem **Özdemir**, İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014, s.15; Nüvit **Gerek**, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2000, s.3; Namık Kemal **Özdemir**, İş Sağlığı ve Güvenliği, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul Barosu Çalışma Hukuku Bürosu, Yayın No: 2004/04, İstanbul 2004, s.21-23; Özgür **Oğuz**, AB Direktifleri ve Türk İş Hukukunda İş Sağlığı ve Güvenliğinde İşverenlerin Yükümlülükleri ve İşçilerin Hakları, Legal Hukuk Kitapları, İstanbul 2011, s.23-24; Ertan **Cilga**, "İş Sağlığı ve Güvenliğinde Yeni Dönem", MESS Mercek, S. 34, Nisan 2004, s.112.

¹⁷ Kadir **Ancı**, İş Sağlığı ve İş Güvenliği Dersleri, Ankara 1999, s.49; **Başbuğ**, s.16-17; Erdem **Özdemir**, s.15; Namık Kemal **Özdemir**, s.21-23; **Oğuz**, s.23-24.

¹⁸ Namık Kemal **Özdemir**, s.22.

¹⁹ **Kılıç**, s.7-8; **Demircioğlu/ Centel**, İş Hukuku, s.146.

²⁰ **Demircioğlu/ Centel**, İş Hukuku, s.147-148.

²¹ RG., 01.09.1971, S. 13943 (Mülga Kanun No: 4857/120).

²² RG., 10.06.2003, S. 25134.

1475 sayılı İş Kanunu'nun "*İşçi Sağlığı ve Güvenliği*" adını taşıyan beşinci bölümdeki 73. maddede "*Her işveren, işyerinde işçilerin sağlığını ve iş güvenliğini sağlamak için gerekli olanı yapmak ve bu husustaki şartları sağlamak ve araçları noksansız bulundurmakla yükümlüdür.*" ifadelerine yer verilmiştir. Bu hükümlerle işverene sadece işyerindeki işçilerin sağlığının sağlanması için gerekli olanlarının yapılması yükümlülüğü getirilmiştir.

4857 sayılı İş Kanunu ise, iş sağlığı ifadesini kullanmış, böylece kavram ilk kez yasal düzeyde "iş sağlığı" olarak kullanılmıştır. Kanun'un, "İş Sağlığı ve Güvenliği" adını taşıyan beşinci bölümünde 77. maddede, "*İşverenler işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmak, işçiler de iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uymakla yükümlüdürler.*"

İşverenler işyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine uyulup uyulmadığını denetlemek, işçileri karşı karşıya buldukları mesleki riskler, alınması gerekli tedbirler, yasal hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirmek ve gerekli iş sağlığı ve güvenliği eğitimini vermek zorundadırlar. Yapılacak eğitimin usul ve esasları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir...

Bu bölümde ve iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin tüzük ve yönetmeliklerde yer alan hükümler işyerindeki çiraklara ve stajyerlere de uygulanır." düzenlemesine yer verilmiştir. Söz konusu hüküm, işyerlerinde iş sağlığının sağlanması için her türlü önlemin alınmasını amirdir. İşyerlerinde alınan iş sağlığı önlemleri, bu işyerindeki sağlıksız ortamdan etkilenecek işçi kadar sosyal çevreyi de kapsamaktadır.

4857 sayılı Kanun'un öngördüğü düzenlemeleri daha da genişleten ve yüksek Avrupa Birliği standartlarını öngören 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu²⁵ da aynı kapsamı esas almış, sadece işçinin sağlığını değil, işin sağlığını merkeze alarak çalışanın yanı sıra sosyal çevrenin de sağlığının korunmasını amaçlamıştır.

Görüldüğü üzere, 1475 sayılı İş Kanunu işçi sağlığını baz almışken, 4857 sayılı İş Kanunu iş sağlığını hareket noktası kabul etmiştir. 4857 sayılı Kanun'un öngördüğü düzenlemeleri daha da genişleten ve yüksek Avrupa Birliği standartlarını öngören 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu da sadece

²⁵ Kabul Tarihi: 20.06.2012, RG., 30.06.2012, S. 28339.

işçinin sağlığını değil, işten kaynaklanan tehlike ve riskleri merkeze alarak çalışanın yanı sıra işyerinin ve çevrenin de sağlıklı olmasını amaçlamıştır.

D. İş Güvenliği Kavramı

İşin güvenli biçimde görülebilmesi, işyerindeki güvensiz koşulların, tehlikeli durumun ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi faaliyeti olan iş güvenliği, çalışanların işin yapılması sırasında yaşamına ve vücut bütünlüğüne yönelmiş tehlikelerin ortadan kaldırılması, azaltılması, rahat ve güvenli bir ortamda çalışmalarının sağlanması amacıyla getirilen teknik kurallarının bütünüdür²⁴. Bu anlamda iş güvenliği, işyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek, çalışanı veya işyerini etkileyebilecek zarar veya hasar verme potansiyeli olan tehlikenin ortadan kaldırılması için gerekli teknik kuralları belirler²⁵.

İş güvenliği, işyerinde çalışanların rahat ve güvenli bir ortamda olmasını, teknik tedbir ve bilgi ile koruma sağlayacak risklerin öngörülmesini, tespitini, değerlendirilmesini ve bu risklerin tamamen ortadan kaldırılmasını ya da zararlarının en aza indirebilmesini amaç edinir. İşyerinin planlama ve inşası, makinaların yerleştirilmesi, montajı ve işleyişi ile ilgili her konu bu kavramın kapsamına dahildir. Bu çerçevede iş güvenliği, işin görülmesi sırasında kullanılan araç, gereç ve maddelerin kullanım ve varlığından doğabilecek, çalışanın yaşamına ve vücut bütünlüğüne yönelik teknik özellikli tehlikelere karşı korunması anlamına gelmektedir²⁶.

Görüldüğü üzere iş güvenliği, daha kısa bir ifadeyle söylemek gerekirse, işyerinde yürütülen faaliyette çalışanın yaşamına ve vücut bütünlüğüne yönelik tehlikelerin önlenmesi için gerekli teknik kuralları içeren çalışmalardır²⁷. Bu bağlamda iş güvenliğine ilişkin önlemler, işyerlerinde yangına karşı güvenlik önlemlerinin alınması (İSGK.m.11/1-c), güvenli bir çalışma çevresi için makine koruyucularının yerleştirilmesi, işyerinde makine ve tezgahlar-

²⁴ Başbuğ, s.17; Oğuz, s.25; Cem Baloğlu, "İşverenlerin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri ve Ayrıklık Hallerinde Uygulanacak Yaptırımlar", Kamu-İş, C. 13, S. 2, 2013, 99; Tankut Centel, Çocuklar İle Gençlerin İş Güvenliği, İstanbul 1982, s.58, 66; Kılıç, s.7.

²⁵ Arıcı, s.50; Ali Ekin, İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Yükümlülüklerin Uymamanın Sonuçları (İşveren Açısından), Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s.22; Centel, Çocuklar İle Gençlerin İş Güvenliği, s.66.

²⁶ Kılıç, s.7.

²⁷ Demircioğlu/ Centel, İş Hukuku, s.146; Kılıç, s.8.

daki gerekli güvenlik önlemlerinin sağlanması ve nihayet çalışanlara kişisel korunma araçlarının verilmesi ile çalışanları uyarıcı levhaların asılması şeklinde ortaya çıkmaktadır²⁸.

E. İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı

İş sağlığı ve iş güvenliği sözcüklerinin bir arada kullanılmasıyla oluşan iş sağlığı ve güvenliği (occupational health and safety) kavramı ise, birbirinden kolaylıkla ayrılamayan iki kavramın oluşturduğu bir bütündür. Nitekim, gerek iş sağlığının ve gerekse iş güvenliğinin temel amacı, mesleki tehlikelerin (iş kazaları ile meslek hastalıklarının) önlenip, çalışanların ve sosyal çevrenin sağlık ve yaşamlarının korunmasıdır²⁹.

İş sağlığı ve güvenliği, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı sağlamayı, çalışanların ve sosyal çevrenin sağlığına zarar verebilecek hususların (tehlikelerin) önceden belirlenerek gereken önlemlerin alınmasını, bunların ortadan kaldırılmasını veya makul seviyede tutulmasına yönelik düzenlemeler geliştirilmesini, iş kazası geçirmeden, meslek hastalıklarına yakalanmadan, rahat ve güvenli bir ortamda çalışmalarının sağlanmasını, çalışanların ruhsal ve bedensel sağlıklarının korunmasını ve bu yolla üretimin devamlılığının sağlanmasını amaçlamaktadır³⁰.

Bu bağlamda iş sağlığı ve güvenliği kavramı, işyerlerinde işin yürütümü nedeniyle oluşabilecek tehlike ve riski ortadan kaldırmayı veya azaltmayı, çalışanların, ziyaretçilerin, müşterilerin ve sosyal çevrenin sağlığını bedensel ve ruhsal yönden en üst düzeyde tutmayı ve geliştirmeyi amaç edinen önleme ve koruma nitelikli sistemli bilimsel çalışmalardır³¹.

F. İş Sağlığı ve Güvenliğinin Amaçları

İş sağlığı ve güvenliğinin amaçları kişisel, sosyal ve iktisadi açıdan değerlendirilebilir.

²⁸ Demircioğlu/ Centel, İş Hukuku, s.148-149.

²⁹ Bkz. Haluk Hadi Sümer, İş Hukuku, 19. B., Konya 2014, s.157; Demircioğlu/Centel, s.146.

³⁰ <http://www.mmo.org.tr/etkinlikler/isag/>, e.t. 20.05.2015.

³¹ Arıcı, s.48-52; Abdulvahap Yiğit, İş Güvenliği, 2. B., Bursa 2011, s.2-3; Teoman Akpınar, İş Sağlığı ve İş Güvenliği, 2. B., Bursa 2014, s.37; Zehra Gönül Balkır, "İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu", Sosyal Güvenlik Dergisi, C. 2, Ocak 2012, s.59; Kılıç, s.5; Başbuğ, s.16-17; Erdem Özdemir, s.15.

1. Kişisel Açıdan

Çalışanların ve sosyal çevrenin iş kazaları ve meslek hastalıkları tehlikelerine karşı korunması ile beden ve ruh bütünlükleri sağlanmış olur. İSG önlemleri, bireyleri iş kazası ve mesleki tehlikelerden uzak tutarak, onların sağlıklı kalmalarını sağlar. Bedeni, ruhi ve sosyal açıdan sağlıklı durumda olan bireyler, huzurlu ve giderek mutlu olurlar. Bu anlamda bireylere sağlıklı ve güvenli bir ortamın sağlanması temel hak olarak kabul edilir³².

2. Sosyal Açıdan

Çalışanlar ve sosyal çevre, İSG önlemlerinin alınmadığı bir ortamda çalışmak veya bulunmak zorunda kaldıklarında, tedirginlikle başlayan sağlıksız bir yapıya sahip olur ve bunlar toplumu oluşturan sağlıksız bir öge durumunda bulunurlar. Toplumu oluşturan bireyler sağlıksız ise, toplumun mutlu, huzurlu ve barıştan yana olması söz konusu olamaz. Bu açıdan çalışan, ziyaretçi, müşteri ve sosyal çevrenin sağlık ve güvenli bir ortamda bulundurulması, tehlike ve risklerden uzak tutulması, yani İSG önlemlerinin alınması zorunlu görülür³³.

3. İktisadi Açıdan

İş kazaları ile meslek hastalıklarının işverenlere yüklediği doğrudan maliyet, zamanında alınması gereken sağlık ve güvenlik önlemlerinin işverene getireceği maliyetin yanında çok büyük bir oran teşkil eder. Bu açıdan gerekli sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınması, öncelikle işyerlerinin yararına olan iktisadi bir gerekliliktir. Diğer taraftan, sağlıklı ve güvenli bir ortam, iş ve üretim güvenliğini sağlayacağı için iş gücü ve iş günü kayıpları azalır, dolayısıyla üretim korunur ve daha sağlıklı ve güvenli çalışma ortamının işçiye verdiği güvenle iş ve üretim veriminde artış olur³⁴.

II. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN ULUSLARARASI DAYANAKLARI

İş sağlığı ve güvenliği insanlık tarihi kadar eski bir alan olsa da, bu alana ilişkin asıl gelişme sanayi devriminden sonra gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra uluslararası nitelikli belgelerde, İş Hukukunun en önemli konularından

³² Demircioğlu/ Centel, İş Hukuku, s.145.

³³ Demircioğlu/ Centel, İş Hukuku, s.145.

³⁴ Namık Kemal Özdemir, s.21-23; Demircioğlu/Centel, s.145-146; Gerek, s.3.

biri olan iş sağlığı ve güvenliği konusu, çalışanın yaşam ve sağlık hakkının çalışma hayatındaki uzantısı olarak değerlendirilmiştir.

A. ILO Normları

Uluslararası alanda iş sağlığı ve güvenliğine verilen önem her geçen gün daha da artmaktadır. Türkiye'nin 1932 yılında üye olduğu, 1919 yılında Versay Barış Anlaşması ile kurulan ve 1946 yılında Birleşmiş Milletler'in (BM) ilk uzman kuruluşu konumuna gelen ILO'nun oluşturduğu standartların yaklaşık %80'i doğrudan veya dolaylı olarak iş sağlığı ve güvenliği konularıyla ilgilidir²⁵.

Başlangıç ve dört bölümle birlikte 40 maddeden müteşekkil ILO Anayasasının başlangıç kısmında, akit tarafların, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün işbu Anayasasını "*Evrensel ve kalıcı bir barışın ancak sosyal adalet temeline dayalı olması nedeniyle; ...işçilerin genel ve mesleki hastalıklara ve iş sırasında meydana gelen kazalara karşı korunması, ... teknik ve mesleki eğitimin düzenlenmesi ve benzer diğer önlemler bakımından bu koşulları iyileştirmenin acilen gerekliliği nedeniyle; ...Adalet ve insaniyet duygularından hareketle, aynı zamanda sürekli bir dünya barışını sağlamak arzusu ve bu belirtilen hedeflere ulaşmak amacıyla...*" onayladığına vurgu yapılmış, işçilerin mesleki hastalıkları ile iş kazalarına karşı korunmasının sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir unsur olduğu belirtilmiş, böylece iş sağlığı ve güvenliği konusuna verilen önem gösterilmiştir²⁶.

Sağlık ve güvenlik sorunları ile ilgili yaklaşık yetmiş ILO sözleşmesi bulunmakta ve bunlar genel uygulama alanına sahip olanlar²⁷, belirli bir işkolunu veya faaliyeti esas alanlar²⁸, kişisel korunma ile ilgili olanlar²⁹ ve spesifik riskleri esas alanlar³⁰ olmak üzere dört kategoride incelenebilmektedir³¹.

²⁵ Benjamin O Allil, *Fundamental Principles of Occupational Health and Safety*, Second Ed., International Labour Office, Geneva 2008, s.viii; <http://www.ilo.org/ankara/about-us/lang--tr/index.htm>, e.t.30.05.2015.

²⁶ http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_anayasa.htm. Ayrıca bkz. Allil, s.ix.

²⁷ Bunlara örnek olarak, İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin 155 Sayılı Sözleşme (BKK. 2004/6958, RG.16.03.2004, S.25404) ile 187 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğini Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi (BKK 2013/5356, RG., 08.10.2013, S. 28789) gösterilebilir. Bkz. Allil, s.26.

²⁸ Bu tür ILO sözleşmelerine örnek olarak, 152 Sayılı Liman İşlerinde Sağlık ve Güvenliğe İlişkin Sözleşme (BKK 2003/6388, RG., 15.12.2003, S. 25317) gösterilebilir.

ILO'nun, Türkiye tarafından da onaylanan İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin 155 sayılı Sözleşmesi⁴² ile İş Sağlığı Hizmetlerine İlişkin 161 sayılı Sözleşmesinde⁴³, tüm işletmelerde, kamu sektörü ve üretim kooperatifleri üyelerini de kapsayacak şekilde, tüm çalışanlar için, iş sağlığı hizmetlerinin sürekli bir şekilde geliştirilmesine vurgu yapılmıştır.

B. BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Türkiye'nin onayladığı 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin⁴⁴ 3. maddesindeki "*Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.*", 22. maddesindeki "*Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır.*" ve 23. maddesindeki "*Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.*" hükümleri çalışanların korunmasını gerektiren hükümlerdir.

İş sağlığı ve güvenliğinin temeli olan yaşam hakkı ile özellikle çalışanların elverişli koşullarda çalışma hakkına vurgu yapılması, bildirinin iş sağlığı ve güvenliğine verdiği önemi göstermektedir.

C. BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Türkiye'nin onayladığı 1976 tarihli Birleşmiş Milletlerin "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme"sinin⁴⁵ 7. maddesinde "*herkesin adil ve elverişli çalışma koşullarından yararlanmak hakkı*"nın bulunduğu belirtilmiş ve aynı maddenin (b) bendinde de bu hakkın özellikle "*Güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları*"nı güvence altına aldığı vurgulanmıştır.

³⁹ Buna örnek, Türkiye'nin henüz onaylamadığı, Yeraltında Çalışan Gençlerin Muayenelerine İlişkin 124 sayılı ILO sözleşmesi (Medical Examination of Young Persons (Underground Work) Convention, *Convention concerning Medical Examination of Young Persons for Fitness for Employment Underground in Mines*)'dir.

⁴⁰ Türkiye'nin henüz onaylamadığı 162 sayılı Asbest Kullanımında İş Güvenliği İle İlgili Sözleşme (Asbestos Convention, *Convention concerning Safety in the Use of Asbestos*) de spesifik risklere ilişkin sözleşmelere örnek gösterilebilir.

⁴¹ Erdem Özdemir, s.51.

⁴² "İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin 155 Sayılı Sözleşme", (5038 sayılı Kanun, RG., 13.01.2004), BKK Tarih ve Sayısı: 2004/6958, RG. 16.03.2004, S. 25404.

⁴³ "İş Sağlığı Hizmetlerine İlişkin 161 Sayılı Sözleşme", (5039 sayılı Kanun, RG., 13.01.2004), BKK Tarih ve Sayısı: 2004/6958, RG., 16.03.2004, S. 25404.

⁴⁴ RG., 27.05.1949, S. 7217, BKK Tarih ve Sayı: 1949/3/9119.

⁴⁵ RG., 11.08.2003, S. 25916, BKK No: 2003/5923

Görüldüğü üzere söz konusu sözleşme de açıkça güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına özellikle vurgu yapmış bulunmaktadır.

D. Avrupa Birliği Normları

Avrupa Birliğinin en gelişmiş alanlarından ve hayati bir öneme sahip temel stratejik konulardan biri iş sağlığı ve güvenliği konusudur. Çünkü bu alan ürün ve hizmetlerin serbest dolaşımı açısından standardizasyonun kaçınılmaz olduğu bir alandır⁴⁶.

AB üyesi devletlerin yasal düzenlemelerini doğrudan etkileyen iş sağlığı ve güvenliği alanındaki hukuki yapı, Avrupa Tek Senedi, 89/391 sayılı AB Direktifi (Çerçeve Yönerge) ve buna bağlı otuz kadar direktiften oluşmaktadır.

Avrupa Topluluğunu kuran 1957 tarihli Roma Antlaşmasınının 136. maddesinde sosyal politikaya ilişkin ilke ve hedefler belirlenmiş, 137. maddesinde ise topluluk organlarının sayılan hedeflere ulaşmak için yetkileri ve karar alma yöntemleri saptanmıştır⁴⁷. 137. maddeye göre Topluluk organları oy birliği ile ya da nitelikli çoğunlukla tüzük, yönerge ve tavsiye kararları oluşturabilmektedirler. Söz konusu maddede, "İşçilerin sağlık ve güvenliğini korumak için özellikle iş çevresinin iyileştirilmesi, çalışma koşulları, sosyal güvenlik ve işçilerin sosyal korunması" gibi konularda düzenleme yapılmış ve çalışanların sağlık ve güvenliğinin korunması, daha iyi bir düzeyin garanti edilmesi hedeflenmiştir.

AB iş sağlığı ve güvenliği hukukunun temel dayanaklarından biri, İSG alanında topluluk yasalarının hazırlanmasını hızlandıran Tek Avrupa Senedidir. Bu senet, Roma Antlaşmasını tadil eden antlaşmalardan biridir ve 1986 yılında onaylanıp 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir⁴⁸. Tek Avrupa Senedi, işçi sağlığı ve iş güvenliği konusundaki düzenlemelerin uyumlu hale getirilmesi, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi besleyecek politikalara daha çok yer verilmesi gibi taahhütlerle, sosyal sorunlara daha fazla yer ayırmıştır⁴⁹.

⁴⁶ Erdem Özdemir, s.5-6, 54.

⁴⁷ Aziz Çelik, "Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı ve Türkiye'nin Uyum Süreci-1", http://www.kristalis.org.tr/aa_dokuman/ab%20sosyal%20boyut%20ve%20turkiye%20web.doc, s.10, e.t. 25.05.2015.

⁴⁸ Ömer Faruk Altıntaş, "Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları", [http://www.abgm.adalet.gov.tr/e-kutuphane/AVRUPA%20B%20B%20RL%20C%20B%20C%20E%20B%20HUKUKUNUN%20KAYNAKLARI.pdf](http://www.abgm.adalet.gov.tr/e-kutuphane/AVRUPA%20B%20B%20RL%20C%20B%20C%20C%20E%20B%20HUKUKUNUN%20KAYNAKLARI.pdf), s.2, e.t. 25.05.2015.

⁴⁹ Aziz Çelik, s.5.

Roma Antlaşmasının 118. maddesine eklenen 118a ve 118b maddeleri ile Topluluğa, çalışanların sağlık ve güvenliğinin korunması için hukuki yetki, işçi ve işveren arasında sosyal diyalogun geliştirilmesi için çaba gösterme görevi verilmiş ve bu alanlarda nitelikli oy çokluğu ile karar alınmasının yolu açılmıştır. Tek senet, çalışma ortamında işçilerin sağlık ve güvenlik konularının düzenlenmesini ve bu konuda karar alırken nitelikli çoğunluk yöntemini getirmiştir⁵⁰.

Tek Avrupa Senedinden sonra, AB'nin iki önemli çerçeve direktifi ortaya çıkmıştır. Bunlar, 77/576/EEC no.lu Konsey direktifi ile "*İşte Çalışanların Sağlık ve Güvenliklerini İyileştirmeye Yönelik Tedbirler Alınmasına İlişkin 12.06.1989 tarihli ve 89/391/EEC Sayılı Konsey Direktifi*"dir. 89/391 sayılı direktif "çerçeve direktif" veya "çerçeve yönerge" olarak isimlendirilmektedir.

AB Hukukunda İSG'nin temeli olarak kabul edilen ve genel bir uygulama alanına sahip olan 89/391 sayılı Çerçeve Yönergeyle, İSG konusunda uygulanması gereken genel kurallar ortaya konmuş, işverenin yükümlülükleri ve görevleri sayılmıştır. AB düzeyinde 12.06.1989 tarihli, sınırlı istisnası dışında bütün çalışanları kapsayan 19 maddeden oluşan 89/391 sayılı AB Direktifi, silahlı kuvvetler veya polis gibi belirli özel kamu hizmetlerinde veya direktifin hükümleri ile kaçınılmaz bir şekilde çatışan sivil koruma hizmetleri alanları dışında kamu ve özel sektördeki bütün faaliyet alanlarına (sanayi, tarım, ticaret, idari işler, hizmet, eğitim, kültür, eğlence vb.) uygulanmaktadır.

Temel hakların belirtildiği 1996 tarihli "(Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı"nda güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları hakkı bir temel hak olarak kabul edilmiş ve Türkiye de 2. maddesinin 4. fıkrasındaki adil çalışma koşullarına yönelik "*Akit Taraflar, adil çalışma koşullarına sahip olma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere; içinde bulunulan tehlikeli ve sağlığa zararlı işlerdeki riski ortadan kaldırmayı ve bu risklerin henüz yeterince azaltılmadığı ya da kaldırılamadığı durumlarda bu işlerde çalışanlara ücretli ek izin verilmesini veya bunların çalışma saatlerinin azaltılmasını sağlamayı taahhüt ederler*" şeklindeki hüküm ve yine Sosyal Şart'ın 3. maddesindeki "*Akit Taraflar, işverenlerin ve çalışanların örgütlerine danışarak, güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak üzere;*

1. İş güvenliği, iş sağlığı ve çalışma ortamı hakkında tutarlı bir ulusal politika oluşturmayı, uygulamayı ve bunu belli aralıklarla gözden geçirmeyi, bu

⁵⁰ Erdem Özdemir, s.55; Aziz Çelik, s.5.

politikanın temel hedefi, iş güvenliği ve iş sağlığını iyileştirmeyi ve özellikle çalışma ortamının doğasından kaynaklanan tehlike sebeplerini en aza indirmek yoluyla, çalışma sırasında ortaya çıkan ya da bununla bağlantılı olan hastalıkları ve kazaları önlemeyi;

2. Güvenlik ve sağlık alanlarında yönetmelikler hazırlamayı;

3. Denetim yoluyla bu yönetmeliklerin uygulanmasını sağlamayı;

4. Tüm çalışanlar için, aslen koruma ve danışmanlık işlevlerine sahip iş sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesini desteklemeyi; taahhüt ederler." şeklindeki hükümleri kabul etmiştir⁵¹. Böylelikle sosyal şart ile çalışanlar açısından iş sağlığı ve güvenliği hakkını koruyucu ve geliştirici düzenlemeler yapmak zorunlu kılınmıştır⁵².

Avrupa Birliği'nin hazırladığı ve 2000 yılında ilan ettiği, diğer Avrupa Birliği anlaşmalarıyla aynı yasal değerdeki "Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi"nin 31. maddesi "Adil ve hakkaniyete uygun çalışma koşulları" kenar başlığını taşımaktadır. Buna göre, "1. Her işçi, kendi sağlığı, emniyeti ve onuruna saygı gösteren çalışma koşullarından yararlanma hakkına sahiptir.

2. Her işçi, azami çalışma saatlerinin sınırlandırılması, günlük ve haftalık dinlenme dönemleri ve yıllık ücretli izin hakkına sahiptir." Bildirgede, sosyal hakların ikinci sınıf haklar olmadığı ve klasik kişi hakları ve siyasal haklardan ayırt edilemeyeceği ilkesi benimsenmiş bulunmaktadır⁵³.

III. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN ULUSAL DAYANAKLARI

A.1982 Anayasası

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın⁵⁴ temel haklar ve ödevleri düzenleyen ikinci kısmında yer alan "Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi

⁵¹ Türkiye Avrupa Sosyal Şartı'nın bir takım hükümlerine çekince koymuş, bazı hükümlerini ise kabul etmiştir. "(Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartının Beyan İle Onaylanması Hakkında Karar" RG., 09.04.2007, S. 26488.

⁵² 1965'de yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı'nın güvenceye aldığı 19 maddeden biri de üçüncü maddedeki iş sağlığı ve güvenliğidir. Bu maddeye gözden geçirilmiş sosyal şartta iki yeni fıkra eklenmiştir. Bkz. **Balkır**, İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu, s.67-68.

⁵³ Mustafa **Alp**, "Avrupa Birliği Temel Sosyal Hakları ve Türk İş Hukuku", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1, İzmir 2004, s.2.

⁵⁴ RG., 09.11.1982, S. 17863.

varlığı" kenar başlıklı 17. maddesinde, "*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz." denilmekte ve herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma hakkına sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Yine Anayasa'nın sosyal hukuk devleti ilkesini sağlık hizmetleri alanında somutlaştıran "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünde yer alan 56/3 maddesinde de herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu, Devletin herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlayacağı ve Devletin bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getireceği bir yükümlülük olarak belirtilmiştir²⁵: "*Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.*"

Herkesin yaşama hakkı güvence altına alınmıştır. Bu yasal güvencenin yaşama geçirilmesinde İSG hukuku mevzuatında da çalışanların korunması, işin düzenlenmesi, iş güvenliği, sosyal düzen ve adaletin sağlanması düşüncesi ile koruyucu bir takım hükümler getirilmiştir.

B. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu

1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren Türk Borçlar Kanunu'nun²⁶ 417. maddesinde işverenin, işçinin yaşam, sağlık ve bedensel bütünlüğünü korumak için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü düzenlenmiştir.

Buna göre, "*İşveren, hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini korumak ve saygı göstermek ve işyerinde dürüstlük ilkelerine uygun bir düzeni sağlamakla, özellikle işçilerin psikolojik ve cinsel tacize uğramamaları ve bu tür tacizlere uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.*

²⁵ AYM, 14.05.2015, E. 2014 / 177, K. 2015 / 49, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/4a302785-d63a-4a6f-9e04-a18ea2587fa5?excludeGereke=False&wordsOnly=False>. E.T. 04.06.2015.

²⁶ RG., 04.02.2011, S. 27836 [yürürlük tarihi: 01.07.2012].

İşveren, işyerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlem almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmak; işçiler de iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uymakla yükümlüdür.

İşverenin yukarıdaki hükümler dahil, kanuna ve sözleşmeye aykırı davranışı nedeniyle işçinin ölümü, vücut bütünlüğünün zedelenmesi veya kişilik haklarının ihlaline bağlı zararların tazmini, sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluk hükümlerine tabidir."

Söz konusu düzenleme ile hukukumuzda ilk kez yasal düzeyde işçi psikolojik ve cinsel tacize karşı açıkça korunmuş, işverene işçiyi psikolojik taciz (mobbing) ve cinsel tacize karşı koruma yükümlülüğü getirilmiştir.

C. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe gireceği tarihlerde yukarıda değinilen uluslararası düzenlemelere uyum açısından işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması ve mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının da iyileştirilmesi amacıyla 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu⁵⁷ kabul edilmiştir. Bir milat niteliğinde olan bu Kanun, iş kazalarını önleme kültürünün yeterince gelişmediği ülkemizde yüksek AB standartlarını getirmiş, 19 maddelik 89/391/EEC sayılı AB Direktifini esas almış, 39 madde ve 9 geçici maddeden oluşmuştur. 2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanunundaki İSG hükümlerini daha da geliştiren 2012 tarihli 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği konusunu AB modeli üzerine kurgulamıştır.

Kanunla, İSG profesyoneli olarak ifade edilebilecek işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı gibi uzman kişiler sisteme dahil edilmiştir. Dolayısıyla işyeri ve işletmenin büyüklüğüne bakılmaksızın işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı çalıştırma yükümlülüğü söz konusu olmuştur. 4857 sayılı Kanunda ise ancak 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde iş güvenliği uzmanı çalıştırma zorunluluğu bulunmaktaydı.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun öngördüğü yükümlülüklerin, İSG kurulları ile İSG profesyonellerinin çalışma süreleri dışında her işyerine uygulanması zorunludur. Bu nedenle iki üç kişinin çalıştığı bir işyerinde bile risk değerlendirilmesi, eğitim, bilgilendirme, acil çıkış planları yapılması gerekmektedir.

⁵⁷ Kabul Tarihi: 20.06.2012, RG., 30.06.2012, S. 28339.

Kanunda "çalışan" tanımından hareket edilerek kişi açısından kapsam genişletilmiş ve işçi, memur, çırak ve stajyer gibi tüm çalışanlar kanunun kapsamına alınmıştır. İşyeri açısından da kapsam genişletilmiş, az işçi çalıştıran çok işçi çalıştıran, küçük ve büyük işyeri ayrımı kaldırılmış, küçük işletmeler de kapsama dahil edilmiştir²⁸.

Kanun'un kapsam ve istisnaları 2. maddesinde gösterilmiştir. Buna göre, "(1) Bu Kanun; kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine, çırak ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanır.

(2) Ancak aşağıda belirtilen faaliyetler ve kişiler hakkında bu Kanun hükümleri uygulanmaz:

a) Fabrika, bakım merkezi, dikimevi ve benzeri işyerlerindeki hariç Türk Silahlı Kuvvetleri, genel kolluk kuvvetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığının faaliyetleri.

b) Afet ve acil durum birimlerinin müdahale faaliyetleri.

c) Ev hizmetleri.

ç) Çalışan istihdam etmeksizin kendi nam ve hesabına mal ve hizmet üretimi yapanlar.

d) Hükümlü ve tutuklulara yönelik infaz hizmetleri sırasında, iyileştirme kapsamında yapılan işyurdu, eğitim, güvenlik ve meslek edindirme faaliyetleri."

Kanun'a, 6552 sayılı torba kanunun 15. maddesi ile eklenen "e) Deniz-yolu taşımacılığı yapan araçların uluslararası seyrüsefer hâlleri" hükmü Anayasa Mahkemesi'nce 14.05.2015 tarihinde iptal edilmiştir²⁹.

Görüldüğü üzere, sadece iş sözleşmesi ile çalışanlar (işçiler) değil, çalışma ilişkisine bakılmaksızın, Kanun'un ikinci maddesindeki istisnalar dışında kalan tüm çalışanlar (kamu görevlileri dahil) iş sağlığı ve güvenliği kapsamına alınmışlardır.

Diğer taraftan, Kanun'un kademeli olarak yürürlüğe girmesi kabul edilmiştir. Kanun'un yürürlüğü düzenleyen 38. maddesine göre, Kanunun;

²⁸ Kanun'un küçük ve büyük işyeri ayrımı yapmaksızın tüm işyerlerini kapsamına almasının yerinde olmadığı görüşü için bkz. Gizem **Sarıbay Öztürk**, *İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmemesinin Hukuki, İdari ve Cezai Sonuçları*, İstanbul 2015, s.10.

²⁹ **AYM.**, 14.05.2015, E. 2014/177, K. 2015/49, RG., 11.06.2015, S. 29383.

a) 6 ve 7'nci maddeleri; (İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri ile İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin desteklenmesi maddeleri)

1) 4857 sayılı İş Kanununun mülga 81'inci maddesi kapsamında çalışanlar hariç kamu kurumları ile 50'den az çalışanı olan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyerleri için 1/7/2016 tarihinde,

2) 50'den az çalışanı olan tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerleri için 1/1/2014 tarihinde,

3) Diğer işyerleri için yayımı tarihinden itibaren altı ay sonra,

b) 9, 31, 33, 34, 35, 36 ve 38'inci maddeleri ile geçici 4, geçici 5, geçici 6, geçici 7 ve geçici 8'inci maddeleri yayımı tarihinde,

c) Diğer maddeleri yayımı tarihinden itibaren altı ay sonra, yürürlüğe girer.

Kanun'un prensipte dört farklı tarihte (30.06.2012; 30.12.2012; 01.01.2014; 01.07.2016 tarihlerinde) yürürlüğe girmesi gerekirken, torba kanunlarla yapılan madde değişiklikleriyle yürürlük tarihleri daha da farklılaşmıştır. 6462 sayılı Kanunla 03.05.2013 tarihinde, 6495 sayılı Kanunla 02.08.2013 tarihinde ve 6552 sayılı Kanunla 11.09.2014 tarihinde ve 6645 sayılı Kanunla 23.04.2015 tarihinde yürürlüğe giren hükümler de bulunmaktadır. Kanun'un İSG hizmeti sunan profesyoneller olan iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimine yönelik hükümlerinin kamu kurumlarında 30.06.2014 tarihinde yürürlüğe gireceği kabul edilmişken, yapılan değişiklikle, bu 01.07.2016 tarihine ertelenmiştir.

Görüldüğü üzere, İSG hizmetlerinde çalışan profesyonelleri (iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi, diğer sağlık personeli) çalıştırmak, elli ve daha fazla kişi çalıştıran işyerlerinde 30.12.2012 itibariyle zorunlu hale gelmiştir. Elliden az çalışanı olan tehlikeli ve çok tehlikeli işyerleri açısından ise 01.01.2014 itibariyle zorunluluk başlamıştır. Kamu kurumları ile elliden az çalışanı olan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyerleri açısından ise 01.07.2016 itibariyle zorunluluk söz konusu olacaktır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar geçmişi olan iş sağlığı ve güvenliği kavramı, asıl önemini çalışma ilişkilerinin arttığı ve ağırlaştığı sanayi devriminden sonra kazanmıştır. Temelinde bireyin yaşam hakkına sahip olması düşüncesi bulunan iş sağlığı ve güvenliği kavramı, işyerlerinde işin yürütümü nedeniyle

oluşabilecek tehlike ve riski ortadan kaldırmayı veya azaltmayı, çalışanların, ziyaretçilerin, müşterilerin ve sosyal çevrenin sağlığını bedensel ve ruhsal yönden en üst düzeyde tutmayı ve geliştirmeyi amaç edinen önleme ve koruma nitelikli sistemli bilimsel çalışmalar olarak ifade edilebilir.

Tarihsel süreçte önce, işçinin sağlığı üzerine odaklanılmış, sağlığa zararı olabilecek her türlü tehlike ve risk önlenmeye çalışılmıştır. İş güvenliği kavramının ortaya çıkışı ise daha sonralara rastlar. Sanayi devrimiyle birlikte çalışanların çoğalması, tehlikelerin artması iş sağlığı ve güvenliği alanının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede özellikle 20. yüzyılda pek çok uluslararası düzenlemede iş sağlığı ve güvenliğinin temeli olan yaşam ve sağlık hakkına değinilmiştir.

İş sağlığı ve güvenliği, Avrupa Birliğinin en gelişmiş alanlarından biridir. Ürün ve hizmetlerin serbest dolaşımı açısından standardizasyonun kaçınılmaz olduğu bu alan hayati ve stratejik bir öneme sahiptir.

Ülkemizde de Avrupa Birliğine giriş sürecinde özellikle 2000'li yıllardan itibaren yapılan mevzuat düzenlemeleri yüksek Avrupa standartlarını esas almıştır. 2003 tarihli 4857 sayılı İş Kanunu ile aynı yaklaşımı geliştirerek sürdüren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu küçük büyük işyeri ayırımı yapmaksızın neredeyse tüm çalışan kesimi iş sağlığı ve güvenliği kapsamına almayı amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akpınar**, Teoman, *İş Sağlığı ve İş Güvenliği*, 2. B., Bursa 2014.
- Alli**, Benjamin O, *Fundamental Principles of Occupational Health and Safety*, Second Ed., International Labour Office, Geneva 2008.
- Alp**, Mustafa, "Avrupa Birliği Temel Sosyal Hakları ve Türk İş Hukuku", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, İzmir 2004.
- Altıntaş**, Ömer Faruk, "Avrupa Birliği Hukukunun Kaynakları", <http://www.abgm.adalet.gov.tr/ekutuphane/AVRUPA%20B%4%BORL%4%B0%4%9E%4%B0%20HUKUKUNUN%20KAYNAKLARI.pdf>, s.2, e.t. 25.05.2015.
- Arıcı**, Kadir, *İş Sağlığı ve İş Güvenliği Dersleri*, Ankara 1999.
- Aydın**, Fazıl (Ed.), *Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği*, ÇSGB Yayın No: 11, Ankara 2014.
- AYM**, 14.05.2015, E. 2014 / 177, K. 2015 / 49.
- Balkır**, Zehra Gönül, "İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, C. 2, Ocak 2012.
- Baloğlu**, Cem, "İşverenlerin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri ve Aykırılık Hâllerinde Uygulanacak Yapınlımlar", *Kamu-İş*, C. 13, S. 2, 2013.
- Başbuğ**, Aydın, *İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği*, Ankara 2013.
- Centel**, Tankul, *Çocuklar İle Gençlerin İş Güvenliği*, İstanbul 1982.
- Çilga**, Ertan, "İş Sağlığı ve Güvenliğinde Yeni Dönem", *MESS Mercek*, S. 34, Nisan 2001.
- Çelik**, Aziz, "Avrupa Birliği Sosyal Politikası: Gelişimi, Kapsamı ve Türkiye'nin Uyum Süreci-1", http://www.kristalis.org.tr/aa_dokuman/ab%20sosyal%20boyut%20ve%20turkiye%20web.doc, e.t. 25.05.2015.
- Çetindağ**, Şerif, "İş Sağlığı ve Güvenliği'nin Tarihsel Gelişimi ve Mevzuattaki Güncel Durum", <http://www.toprakisveren.org.tr/2010-86-serifcetindag.pdf>, e.t. 30.05.2015.
- Demir**, Murat, (Ed.), *İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Koşusu*, İstanbul 2013.
- Demirbilek**, Tunç, *İş Güvenliği Kültürü*, Legal Yayıncılık, İzmir 2005.
- Demircioğlu**, A. Murat, "Karşılaştırmalı Hukukta ve Türkiye'de İşçi Sağlığı ve İşyeri Hekimliği", *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, C. 4, S. 2, Haziran 1997.
- Demircioğlu**, A. Murat / **Centel**, Tankul, *İş Hukuku*, 18. B., Beta Yayın No: 2926, İstanbul 2015.
- Ekin**, Ali, *İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Yükümlülüklerin Uymamanın Sonuçları (İşveren Açısından)*, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

- Esin, Alp**, Yeni Mevzuatın Işığında İş Sağlığı ve Güvenliği, Açıklama Yorum Uygulama, TKKOB Yayın No: MMO/363/2, Ankara 2006.
- Gerek, Nüvit**, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2000.
- <http://akademik.maltepe.edu.tr/~canunen/INS%20222%20-%20is%20Güvenligi%20Yonetimi/2-IS-SAGLIGI-ve-GUVENLIGININ-KAVRAM-ve-KURALLARININ-GELISIMI.pdf>, e.t. 30.05.2015.
- <http://uzmaniye.biz/is-sagligi-ve-guvenligi/genel-bilgiler/isg-gelisim-sureci.html>, e.t. 30.05.2015.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0mholop>, e.t. 30.05.2015.
- <http://www.ilo.org/ankara/aboutus/lang--tr/index.htm>, e.t.30.05.2015.
- http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_anayasa.htm.
- <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/1a302785-d63a-4a6f-9e04a18ea258/fa5?excludeGereke=False&wordsOnly=False>, E.T. 04.06.2015.
- <https://www.mess.org.tr/content/Belirli%20surekli%20ve%20gecici%20islihdamda%20calisanlarin%20is%20guvenligi%20ve%20sagligina%20iliskin%20IAB%20Uygulama%20Raporu%202011.pdf>, e.t.30.05.2015.
- <http://www.mmo.org.tr/c/kinlikler/isag/>, e.t. 20.05.2015.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c713d81a0eb0.72414329, e.t. 30.05.2015.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c713ddd15a31.26619469, e.t. 30.05.2015.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55c714a66f0ea2.72453918, e.t. 30.05.2015.
- <http://www.who.int/about/mission/en/>, E.T. 23.05.2015.
- İnciroğlu, Lütfi**, İş Sağlığı ve Güvenliği'nde İşçi ve İşverenin Hukuki ve Cezai Sorumlulukları, 2. B., Legal Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Kılış, İlknur**, İş Sağlığı ve Güvenliği, Bursa 2014.
- Laçiner, Vedat**, Teknik ve Tıbbi İş Güvenliğinin Hukuksal Boyutu, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Oğuz, Özgür**, AB Direktifleri ve Türk İş Hukukunda İş Sağlığı ve Güvenliğinde İşverenlerin Yükümlülükleri ve İşçilerin Hakları, Legal Hukuk Kitapları, İstanbul 2011.
- Özdemir, Erdem**, İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014.

- Özdemir**, Namık Kemal, İş Sağlığı ve Güvenliği, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul Barosu Çalışma Hukuku Bürosu, Yayın No: 2004/04, İstanbul 2004.
- Öztürk**, Gizem Sarıbay, İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülüklerinin Yerine Getirilmesinin Hukuki, İdari ve Cezai Sonuçları, İstanbul 2015.
- Sümer**, Haluk Hadi, İş Hukuku, 19. B., Konya 2014.
- Topak**, Oğuz, "İşçiden İş Kavramına Geçiş ve Değişikliğin Gizli İdeolojisi", Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Türk Tabipler Birliği Yayını, Nisan-Mayıs-Haziran 2004.
- Yiğit**, Abdulvahap, İş Güvenliği, 2. B., Bursa 2011.